

Sanja Zubčić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka
szubcic@ffri.hr

DVOJINA U *PSALTIRU* (1530.), *KNJIŽICAMA KRSTA* (1531.) I *OD BITIJA REDOVNIČKOGA KNJIŽICAMA* (1531.) ŠIMUNA KOŽIČIĆA BENJE¹

U radu se analizira status dvojine kao morfološke kategorije broja u trima izdanjima riječke glagoljske tiskare Šimuna Kožičića Benje: *Psaltiru*, *Knjižicama krsta* i *Od bitija redovničkoga knjižicama*. Dvojina se promatra kao morfološki i sintaktički fenomen, tj. analiziraju se morfološke značajke te sročnost s pridjevima, zamjenicama i glagolima. Cilj je ove analize uputiti na eventualne razlike u zastupljenosti dvojine kao izuzetno važnoga i snažnoga stilskoga markera u Kožičićevim liturgijskim i neliturgijskim djelima te na temelju toga zaključiti o sveukupnoj njegovoj književnojezičnoj koncepciji. S obzirom na u literaturi opserviranu polarizaciju jezika hrvatskoglagoljskih tekstova ovisno o vrsti i sadržaju teksta, obratit će se pozornost na vrstu i tip sadržaja teksta te na različite tekstne obrasce.

1. Uvod

Razvoj dvojine kao kategorije broja u hrvatskom je jeziku iznimno zanimljiv kako zbog praćenja tempa jezičnih mijena tako i zbog simboličke vrijednosti koju je imala. Usprkos tome što je dvojina već u crkvenoslavenskom jeziku bila nestabilna² i što se u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku već od 14. stoljeća

¹ Ovaj je rad financiralo Sveučilište u Rijeci projektom broj 18-87-1222 (Liber Fluminensis – prilozi za proučavanje hrvatskoga jezika u djelima riječkih tiskara do 20. stoljeća).

² Prema Žolobovu i Krys'ku (2001) već se u kanonskim tekstovima distributivna dvojina zamjenjuje množinom.

češće zamjenjuje množinskim oblicima (Mihaljević 2011: 133), ona se smatra važnom oznakom crkvenoslavenskoga jezika i nosi visoku stilističku vrijednost. Da je dvojina bila živa u onodobnim govornim idiomima, zasigurno ne bi bila doživljavana kao nešto bitno različito, a time i stilski obilježeno. Visok je stilski registar u hrvatskom srednjovjekovlju i ranom novovjekovlju karakterizirao primarno liturgijske tekstove, dok su oni neliturgijskoga tipa (osobito oni koji su tematski „udaljeniji” od liturgijskoga) pisani jezikom bližim govornomu, onomu u kojem je dvojina ili posve utrнула ili je u fazi utrnuća. U tom bi smislu bilo moguće postaviti generalnu hipotezu da će u neliturgijskim tekstovima biti manje dvojninskih oblika, ili će sustavno biti zamijenjeni množinskima, u odnosu na liturgijske tekstove u kojima se očekuju. S obzirom na tu polarizaciju i na činjenicu da je u govornim idiomima dvojina kategorija u gubljenju, smatramo da će biti zanimljivo vidjeti kakav joj je status namijenjen u jednoj izrazito autorski obilježenoj književnojezičnoj koncepciji hrvatske glagoljske knjige u 16. stoljeću kakva je ona modruškoga biskupa Šimuna Kožičića Benje.

Na temelju posvete *Knjižica od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* Tomi Nigeru tradicionalna je filologija smatrala da je Kožičićeva kritika usmjerena protiv arhaizacije jezika, odnosno protiv staroslavenizama, te da je njegova književnojezična koncepcija utemeljena na „kroatizaciji” izraza (usp. npr. Benvin 1984 i dr.). Suvremenija su istraživanja, osobito ona znanstvenoistraživačkoga kruga što ga je predvodio Mateo Žagar na poslu sastavljanja kritičkoga izdanja Kožičićeva *Misala hruackoga* (2015), dokazala da tomu nije tako (Žagar 2012). U svom je stvaralaštvu Š. Kožičić Benja stilski i tekstološki orijentiran prema latinskim izvorima, a hrvatski mu je crkvenoslavenski jezik, u smislu težnje prema visokoj knjižnoj stilizaciji, predstavljao ono isto što je govornim romanskim idiomima predstavljao latinski. Kožičićeva kritika nije dakle usmjerena na jezik, već prvenstveno protiv tekstoloških obrazaca koji su, po njegovu mišljenju, nedosljedno prevedeni.

Dosadašnja su istraživanja, prvenstveno *Misala hruackoga*³, pokazala da Š. Kožičić Benja iz hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika preuzima nekoliko dominantnih stilskih markera poput dvojine (Ceković i Eterović 2015), dativa apsolutnoga (Eterović 2014) i sintaktičkih obrazaca (Eterović i Vela 2015a, 2015b). U

³ Uz *Misal* temeljitije su jezično istražene i *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* (Tutschke 1983).

misalu kao temeljnoj liturgijskoj knjizi pisanoj najvišom jezičnom stilizacijom takvi se elementi i očekuju. Sukladno općoj slici raslojenosti srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih hrvatskoglagoljskih tekstova (Damjanović 2008: 7–23) broj bi stilogenih jezičnih elemenata, pa tako i ovdje nam zanimljive dvojine, morao biti manji u neliturgijskim tekstovima. Kako bi se dokazala razlika u zastupljenosti stilskih markera u Kožičićevu jeziku, valjalo bi provesti sustavne komparativne analize jezika svih njegovih liturgijskih i neliturgijskih tekstova, a one zasad manjkaju. Međutim, segmenti analize u radovima u kojima je usporedna analiza provedena s različitim stupnjem sustavnosti (poput morfologije imenica (Ceković 2015), dvojine (Ceković i Eterović 2015) ili morfologije glagola (Ceković, Sanković i Žagar 2015)) upućuju na to „da znatnih razlika nema” (Žagar 2012: 119), tj. da se radi „manje-više o jedinstvenoj zamisli književnoga jezika” (Ceković, Sanković i Žagar 2015: 102).

U riječkoj je glagoljskoj tiskari Š. Kožičića Benje otisnuto šest knjiga koje ulaze i u liturgijsku i u neliturgijsku skupinu (liturgijska su djela *Misal hruacki*, *Psaltir*, *Oficij rimski* i *Knjižice krsta*, a neliturgijska *Od bitija redovničkoga knjižice* i *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*). Budući da je svako od njih on osobno priredio i/ili preveo, pretpostavljamo da će se iz analize reprezentativnih djela moći zaključiti o njegovoj književnojezičnoj koncepciji i utvrditi je li ona jedinstvena ili postoje jezične i stilske razlike među tekstovima različita tipa, kako je uobičajeno u ostalim hrvatskoglagoljskim tekstovima. Tako će se postavljen cilj u ovom radu realizirati analizom tekstova različita tipa s time da će neliturgijske tekstove predstavljati⁴ *Od bitija redovničkoga knjižice*, djelo kojim se propisuju pravila redovničkoga života i u kojem bi, prema postavljenoj hipotezi, dvojina morala češće zamjenjivati množina, a korpus liturgijskih tekstova čine *Psaltir*, koji sadrži temeljne molitve i psalme, i *Knjižice krsta*, koje su po tipu teksta obrednik te se u njima očekuje sustavnija uporaba dvojine. Dobiveni se rezultati uspoređuju s rezultatima istraženosti dvojine u *Misalu hruackom* (prema Ceković, Sanković i Žagar 2015).

Na temelju usporedne analize triju Kožičićevih djela i podataka o dvojini u *Misalu hruackom* ovim će se istraživanjem ili potvrditi hipoteza o jedinstvenosti

⁴ *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* najopsežniji su Kožičićev neliturgijski tekst, ali one nisu korpus za ovo istraživanje jer će njima, zbog opsežnosti i brojnosti primjera, biti posvećena posebna studija koja je u pripremi.

njegove književnojezične koncepcije ili će se pak potvrditi jezično-stilska polarizacija potvrđena u drugim hrvatskoglagoljskim tekstovima.

2. Metodologija i korpus istraživanja

Za jezik hrvatskoglagoljskih tekstova karakteristično je supostojanje značajki hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika i onodobne govorne čakavštine. Dvojina je zanimljiva značajka jer se različito realizira u tim dvama sustavima. U crkvenoslavenskom jeziku i njegovoj hrvatskoj inačici u hrvatskoglagoljskim tekstovima, osobito onima liturgijskoga tipa (HCJ 2014: 100) dvojina je i tijekom 16. stoljeća još prilično dobro očuvana (Ceković i Eterović 2015: 146), dok je u organskim idiomima situacija bitno drugačija. Prema I. Lukežić (2015: 22) proces gubljenja dvojine započeo je u organskim idiomima u mlađem starohrvatskom podrazdoblju koje je trajalo od početka 12. do konca 14. stoljeća, ali je to bio dugotrajan proces koji je definitivno okončan tek koncem 17. stoljeća kada je „u imeničkoj promjeni u svim hrvatskim narječjima iščeznula kao zasebna gramatička kategorija” (Lukežić 2015: 22). „U staroj čakavskoj pismenosti ili jeziku stare čakavske književnosti (...) dvojniski i množinski oblici prezenta supostoje od 14. do 17. stoljeća, a množina postaje dominantnim gramatičkim brojem od 16. stoljeća” (Kuzmić i Kuzmić 2015: 44). Isto su B. Kuzmić i M. Šimudvarac (2015) potvrdili i na korpusu čakavskih pravnih tekstova. Utoliko je zanimljivije vidjeti kakav je odnos prema dvojini zauzeo glagoljaški humanist i morduški biskup Š. Kožičić Benja.

Dvije su najvažnije odrednice praslavenske dvojine parnost i dvojnost. Pod parnošću se podrazumijevaju predmeti sastavljeni od dvaju dijelova ili dijelovi tijela koji tvore par (često se naziva i slobodnom dvojinom), dok se pod dvojnošću podrazumijevaju dva bića ili dva predmeta, a naziva se i vezanom.⁵ Na samom početku razvoja dvojina je označavala samo parne dijelove tijela ili parne pojmove i pojave. Poslije se njezino značenje proširilo na bilo koja dva slučajno izabrana predmeta ili pojave te joj je to omogućilo razvoj oblika za sklonidbu i konjugaciju (HCJ 2014: 26). U ovom će se radu analizirati status obiju dvojina te će se utvrditi eventualna odstupanja u njihovoj zastupljenosti. Pozornost će

⁵ O dvojini u hrvatskom i hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku vidi više u Belić 1932, Kuzmić 2006 i Mihaļjević 2011.

se posvetiti i sindetičkoj dvojini koja podrazumijeva postojanje dvaju ili više subjekata povezanih veznikom *i* te specifičnostima u realizaciji distributivne i sumativne dvojine.

U ovom se radu dvojini pristupa kao morfološkom i sintaktičkom fenomenu pa će se promatrati oblici, tj. njihovi gramatički morfemi, te sročnost sintagmi tvorenih s pridjevom ili zamjenicom i imenicom te među subjektom i predikatom. U analizi će se uzimati u obzir i priroda te vrsta tekstova. *Psaltir* i *Od bitija redovničkoga knjižice* strukturirani su od različitih tipova tekstova (*Psaltir* od molitava i psalama, a *Od bitija redovničkoga knjižice* od dekretala, dijelova biblijskih tekstova i dr.), s time da u potonjem ima i dijelova autorskoga, Kožičićeva teksta, pa bi se možda mogla diferencirati zastupljenost dvojine u različitim tipovima teksta. *Knjižice krsta* sastoje se od tekstova istoga tipa, a eventualna se razlika može očekivati u rubrikama kojima se bilježe upute svećeniku.

Analiza jezika *Od bitija redovničkoga knjižica* provedena je na pretisku te na u njemu priređenoj transkripciji (Nazor 2009), a isto je učinjeno i s *Knjižicama krsta* (Nazor 1984), dok je tekst *Psaltira* preuzet iz pretiska (Nazor 1976). Budući da Tandarićev transkribirani predložak u prilogu faksimila *Psaltira* nije bio primjeren filološkoj analizi ovoga tipa, za potrebe je ovoga rada tekst iznova transliteriran. Uz svaki će se primjer ekscerpiran iz *Od bitija redovničkoga knjižica* i *Knjižica krsta* navesti broj stranice prema pretisku,⁶ a primjeri iz *Psaltira* imat će broj folije i oznaku stranice folije na kojoj se nalaze.

2.1. *Psaltir*

Prvu vijest o tome da je *Psaltir* otisnut u Rijeci donosi 1865. godine J. P. Šafařík. S obzirom na određene sličnosti P. Kolendić u dvjema svojim raspravama posvećenim djelima riječke glagoljske tiskare ističe da je knjiga što je spominje Šafařík zapravo početnica iz 1527. godine. Slijedeći Milčetićevo misao kako bi *Psaltir* što ga je našao u Berčićevoj ostavštini u sanktpeterburškoj javnoj knjižnici mogao biti Kožičićev, V. Štefanić inicirao je nabavku snimki toga djela. Usporedbom snimki s tekstovima koji su nedvojbeno nastali u riječkoj tiskari, primarno s *Misalom* i *Oficijem*, A. Nazor (Nazor 1964) nedvojbeno je utvrdila

⁶ U pretisku *Knjižica krsta* označene su folije pa će se ovdje, lakšega snalaženja radi, označiti i stranica folije s *r* (*recto*) i *v* (*verso*).

da je *Psaltir* otisnut u glagoljskoj tiskari Š. Kožičića Benje. U knjižici nema kolo-fona, pa se ne zna točno kada je knjiga otisnuta. S obzirom na to da ona sadržava abecedarij i neke temeljne molitve, a „u načelu su nove štamparije ili novi izdavači na početku svoje djelatnosti izdavale bukvar⁷”, moguće je pretpostaviti da je *Psaltir* prvotisak riječke glagoljske tiskare (Nazor 1964: 124).

Psaltir, uz osnovne molitve (*Očenaš*; *Zdravo, Marijo*; *Vjervanje apostolsko*; *Slava ocu*; *Ispovijedam se*; *Zdravo, kraljice* i molitva uz podizanje) i hvalospjeve (*Marijin, Veliča (Magnificat)* i *Šimunov (Nunc Dimittis)* (Lk 2, 29–32)), sadržava i glagoljsku azbuku, a to je temeljna struktura bukvara ili početnica, pa se smatra da je ona druga u nizu otisnutih hrvatskoglagoljskih početnica, nakon prve iz 1527., a prije protestantske *Table za dicu* iz 1561. godine. Glavnina sadržaja *Psaltira* ipak otpada na psalme (43., 110. – 114., 51. i 91.), što opravdava sam naziv knjige.

Jezik *Psaltira* dosad nije bio detaljnije istraživani. A. Nazor (Nazor 1964: 128) uspoređivala ga je s jezikom početnice iz 1527. i utvrdila da je njegov jezik inoviran, osobito u sintaksi i leksiku. Usporedbom su s jezikom protestantske *Table za dicu* S. Holjevac i S. Zubčić (u tisku) utvrdile da je *Psaltir* konzervativniji i da je njegova norma bliska normi hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika s time da ima i čakavskih elemenata.

2.2. Knjižice krsta

Knjižice krsta otisnute su u Rijeci 2. svibnja 1531. godine i do danas su pronađena samo dva primjerka, u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Sankt-Peterburgu, u konvolutu pet hrvatskoglagoljskih knjiga, od kojih su tri iz Kožičićeve tiskare (*Psaltir, Knjižice krsta* i *Od bitija redovničkoga knjižice*) i u Parizu.

Po svojem su sadržaju *Knjižice krsta* obrednik ili ritual, a sadržavaju tekstove za obrede krštenja, blagoslova prstenja, pričesti bolesnika, bolesničkoga pomazanja, preporuku duše na samrti te obrede sprovoda mladih i starijih ljudi. Uz

⁷ „Tako je u Torresanijevoj štampariji u Veneciji izdan Bukvar g. 1527, a zatim je slijedio glagoljski Misal fra Pavla Modrušanina g. 1528. U štampariji Primoža Trubara npr. najprije je izašao slovenski *Abecedarium* god. 1555. i zatim hrvatskom glagoljicom i ćirilicom pokusni listovi i *Tabla za dicu* god 1561. Rafael Levaković štampaio je u Rimu glagoljicom najprije *Naukъ krstjanski* (1628) i *Azbukividnjak slovinskij iže općenim načinom Psalterić nazivaet se* (1629)” (Nazor 1964: 124–125).

dva rukopisna i fragmentarno očuvana rituala (u Arhivu HAZU Ia 60 i u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici R 6/1968) te uz *Meštriju od dobra umrtija* ova je Kožičićeva knjiga jedini zaseban priručnik ritualnih tekstova (većina ih je uklopljena u misal) (Tandarić 1980: 23). Prema J. Tandariću u trima knjigama riječke tiskare (*Knjižice krsta*, *Misal hruacki* i *Oficij*) potvrđeni su ritualni tekstovi koji se „izdvajaju iz ranije tradicije i po izboru obrazaca i po svojoj redakciji” (Tandarić 1980: 29), a u *Knjižicama krsta* Š. Kožičić Benja uvodi novu redakciju liturgijskih obrazaca koje je osobno preveo s latinskoga, kako izrijekom piše u naslovu knjižice: „po rimski običaj: stlmačen častnim otcem gospodinom Šimunom biskupom modruškim”. Za filološka je istraživanja to izuzetno važna činjenica jer znači da se ne radi o kompilaciji postojećih tekstova preuzetih najčešće s njihovim jezičnim koncepcijama i značajkama, tj. bez dodatne jezične redakcije, nego o autorskom prijevodu⁸ za koji je prevoditelj morao imati unaprijed jasno definiranu književnojezičnu koncepciju koja će rezultirati homogenim jezičnim izričajem. Utoliko bi jezik *Knjižica krsta*, više nego jezik bilo kojega drugog djela iz riječke tiskare, mogao predstavljati najčišću inačicu književnojezične koncepcije Š. Kožičića Benje.

U prilogu uz pretisak *Knjižica krsta* A. Nazor utvrdila je da je jezik rituala „crkvenoslavenski” (Nazor 1984) te je opisala odabrane jezične značajke na svim razinama potvrđujući dvojину u zamjenica i glagola i ističući da „uz broj dva redovito upotrebljava dual – u deklinaciji i u konjugaciji” (Nazor 1984: 19).

2.3. *Od bitija redovničkoga knjižice*

Od bitija redovničkoga knjižice posljednje su djelo otisnuto u riječkoj glagoljskoj tiskari Š. Kožičića Benje, a u kolofonu stoji: „Štampane v Rici v hižah prebivanja častnoga oca gospodina Šimuna biskupa modruškoga: va vrime uzveličenoga gospodina Mikule Jurišića kapitana ričkoga i pročaja. dan 27. maja miseca: leto od Krstova rojstva 1531.” (Kožičić 2009: 22). Jedini primjerak ovoga teksta čuva se danas u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Sankt-Peterburgu, u prethodno spominjanu konvolutu.

⁸ *Misal hruacki* također je autorski prijevod nekoga još uvijek neidentificirana latinskoga misala. Međutim, Kožičić je za taj prijevod imao druge hrvatskoglagoljske misale u koje je mogao zagledati, dok za novoprevedene dijelove *Knjižica krsta* nije bilo „domaćega” predloška.

Knjižice je biskup Š. Kožičić Benja namijenio vikaru i župnicima u Vinodolu,⁹ koji je u ono vrijeme pripadao modruškoj biskupiji i bio pod njegovom izravnom ingerencijom: „Pisati očemo prêje jaže protivet vsakomu iže otel bi prijati sveti red: potom že očemo reći kakov ima biti redovnik po prijatju reda.” Vinodol je imao svoj kaptol koji je, kao i drugi kaptoli, organizirao školovanje glagoljaša (Runje 2003), a tek su odredbama Tridentskoga koncila utvrđeni posebni zavodi za odgoj klera (Stanković Avramović 2002: 143). Š. Kožičić u tekstu poslanice ističe kako u nas nije bilo priručnika o tome kakav redovnik ima biti (*buduće nikada u nas: bisi pominaš kakov imejaše biti redovnik: i toje ježe isplniti ne mogosmo tagda*), pa je to temeljni motiv za objavu ove knjižice (*vzdati očemo ninje*). *Od bitija redovničkim knjižicama* Š. Kožičić Benja želio je, sukladno postojećim dekretalima, zbirci kanona, očitovanju svetih otaca i biblijskim knjigama, regulirati *protivščine*, zapreke zbog kojih se ne može postati redovnikom, i kriposti, tj. vrline koje treba imati svaki budući redovnik,¹⁰ te time postaviti profil onodobnoga redovnika. Knjižice su sastavljene na temelju sličnih tekstova koje o profilu redovnika piše sveti Pavao i crkveni naučitelji (sv. Ambrozij, sv. Jeronim, sv. Toma Akvinski i sv. Grgur I. Veliki) te na temelju zbirke dekretala koji se sastoje od triju sastavnica: *Distinctio*, *Causa* i *Questio*, a *Distinctio*, ili u Kožičićevu prijevodu *razbor*, sastoji se od *kapitula* (Nazor 2009: 22). Dekretali čine temeljne odredbe papinskoga zakonodavstva i bili su pisani na latinskom jeziku, a budući da nisu poznati raniji prijevodi, Š. Kožičić Benja, kao izvrstan poznavatelj latinskoga jezika, vjerojatno ih je osobno preveo.

Nakon uvodne Kožičićeve poslanice slijedi popis od trinaest *protivščina* i jedanaest *kriposti* strukturiranih na sličan način: obrojčane su, svaka se od njih definira, zatim obrazlaže te se ponekad uspoređi s biblijskim primjerima.

Jezik kojim su pisane *Od bitija redovničkoga knjižice* „rezultat (je) Kožičićeve prethodno, očito temeljito postavljene i u drugim djelima već oblikovane književnojezične koncepcije koja, kao rezultat njegova promišljanja književnoga je-

⁹ Pouzdano se zna da su na vinodolskom području postojali zborni kaptoli u Hreljnu i Bakru, a kako su vinodolsku općinu od konca 13. stoljeća činili: Grobnik, Trsat, Bakar, Hreljin, Drivenik, Grižane, Bribir, Ledenice i Novi Vinodolski, moguće je pretpostaviti da su ta mjesta bila i sjedišta kaptola te da je biskup Kožičić ovu svoju poslanicu uputio upravo njihovu kleru. O povijesti Krbavske i Modruške biskupije i statusu Vinodola u njima vidjeti više u Bogović 2001 i Bogović 2015.

¹⁰ Pod pojmom *redovnika* Š. Kožičić Benja ne misli na pripadnika koga od crkvenih redova, već na onoga koji je primio sakrament svetoga reda (*iže otel bi prijati sveti red 2*). U tom se kontekstu upotrebljava termin i u ovom radu.

zika, podrazumijeva i uređen suodnos crkvenoslavenskih i hrvatskih jezičnih značajki” (Holjevac 2012: 196).

3. Analiza

3.1. Dvojina u *Psaltiru*

U *Psaltiru*¹¹ je veći broj potvrda dvojine u imenicama i imenskim sintagmama od onih povezanih s glagolom. Prevladavaju potvrde parnih imenica *ruka* i *noga*: *ruce imutъ i ne osežutъ* : *noze imutъ i ne vshodetъ* 5r i to u tekstu 115. psalma (obrojčan je kao peti), s time da je u 91. psalmu (*psalamъ protivu vsakoi napasti i pagubi*) potvrđen i množinski oblik imenica *ruka* (*na rukahъ* 7v), ali se tu radi o distributivnoj dvojini koja se već u kanonskim tekstovima zamjenjuje množinom (Žolobov i Krys’ko 2001), a isto je potvrđeno i u glagoljskim fragmentima nastalim od 11. do 14. stoljeća, dok se u tekstovima nastalim u 15. i 16. stoljeću potpuno gubi (Kuzmić 2007b: 58, 63, 69), pa je posve očekivano da će i u Š. Kožičića Benje biti zamijenjena množinom. Sve su potvrđene zamjeničko-imenske sintagme sročne: *podnožie nogama tvojima* 3v; *ěko vidista oči moi* 6r; *plečima svoima osenitъ te* 7r; *Obače očima tvoima smotriši* 7v. Pridjevsko-imenske sintagme s tim imenicama nisu potvrđene. U *Misalu hruackom* u sintagmama toga tipa potvrđeno je kolebanje jer je znatan broj atributa u množinskim padežima (Ceković i Eterović 2015: 136). U jednoj se potvrdi u *Psaltiru* potvrđuje i sročnost s glagolom koji ima dvojniski oblik: *ěko vidista oči moi* 6r. U 43. psalmu potvrda je za sindetičku dvojину: *pošli svetъ tvoi* : *i istinu tvoû ta me zvedosta i dovedosta na goru svetuû tvoû i v sela tvoě* 2v. Osim toga, nema drugih primjera u kojima bi se utvrdili načini izražavanja dvojnosti.

3.2. Dvojina u *Knjižicama krsta*

Knjižice krsta obredni su tekst, pa ulaze u skupinu liturgijskih tekstova, i po morfološkim i sintaktičkim značajkama najvećma odgovaraju normi hrvatskoga

¹¹ Usporedbom statusa dvojine u *Psaltiru* i glagoljskoj inačici *Table za dicu* bavile su se S. Holjevac i S. Zubčić (u tisku).

crkvenoslavenskog jezika. Stoga smo pretpostavili da bi dvojina kao kategorija u njima mogla biti dobro očuvana. Potvrđene su parne imenice u dvojinim oblicima i s njima sročni pridjevi ili zamjenice: *īže **nogama svojima** hodi po moru* 5v; ***blaženima očima** da uzriši istinu* 18r; *Na dela **ruku tvojeju** ne prizri* 22v. Samo je u jednom primjeru potvrđena zamjena dvojinim oblicima množinskima: ***rukami nečistivih*** 23r, s time da se tu radi o distributivnoj množini, pa se takav oblik i očekuje.

Uz broj *oba* dolazi predikat u dvojini, a u broju se s njim slažu i pridjevi i participi te zamjenice u subjektnoj i objektnoj funkciji: ***Behota** že **oba** pravedna pred gospodem: **hodeća** va vseh zapovedeh i opravdan' jih* 6v; *i dlgo **šla behota oba** v dneih svojih* 7r; *Vprosi jeju jerej ako **sta** rod meju soboju: ako **nista** vprosi **objiju** ako se ote pojeti kako Bog zapoveda: i crikveni zakon: jako **otvećata** da ote: položi prsten na oltar i reci* 10v.

Predikat je sustavno u dvojini u primjerima sindetične dvojine: *Jegda zaručena be Marija mati Isusova Osipu: preje neže **sastasta se** bisi imući v čreve od Duha sveta* 6r; ***Recita** tako tri krat jerej i kum* 10r. Samo glagol *ote* dolazi uvijek u množini, a isto je i u *Od bitija redovničkoga knjižicama (**ote oba** v jamu 2)*. U rečenici *Sučim ženihu i zaručnici v crikvi **pokleknita** pred oltarem* 10v predikat je u dvojini, ali particip u dativu apsolutnom dolazi u množinskom, a ne u dvojinom obliku. Moguć je razlog tome što je već sama konstrukcija dativa apsolutnoga visoko stilizirana te je dvojinim nastavkom nije trebalo dodatno naglašavati.

Dvojina je zamijenjena množinom u rečenici *Takoje rači Gospodi poslati blagoslovljenije tvoje na **sije junoše***. Izraz *sije junoše* odnosi se na mladence u rituelu posvete prstena, pa bi se očekivao dvojinim oblik *si junoši* ili *sija junoši* ako bi uz tu imenicu muškoga roda koja se sklanja po *ja*-deklinaciji bio atribut u muškom rodu (HCJ 2014: 340).

U cjelovitu tekstu blagoslova koji svećenik zaziva nad mladencima sustavni su množinski oblici ličnih zamjenica: u akuzativu zamjenice *vi* sustavan je množinski oblik *vas* prema dvojinom *vi*, a u dativu *vam* prema *vama*. Obje morfološke sastavnice glagola u futuru II. dolaze također u množini (*imeli budete* prema *imela budeta*): *Reci na oba blagoslov sa. Blagoslovi **vas** Gospod: shrani **vas*** 11v *Isukrs. I javi lice svoje na **vas**: I pomiluj **vas**: I obrati Gospod lice svoje k*

vam: i daj **vam** mir svoj: I naplni **vas** Isust Krst vsakoga blagoslovljenija duhovnago va otpušćenije grehov: da **imeli budete** život večni 12r. Zamjeni dvojskih množinskim oblicima i u drugim su hrvatskoglagoljskim tekstovima sklonije lične zamjenice od ostalih zamjenica i pridjeva (HCJ 2014: 93), a navedeni je glagol jedina potvrda zamjene.

3.3. Dvojina u *Od bitija redovničkoga knjižicama*

Od parnih je imenica u *Od bitija redovničkim knjižicama* potvrđena samo imenica *oči* (ili *stisnuti pod uzdoju čistoti i tihosti oči i jezik* 11), s time da to nije razlikovni oblik, tj. onaj iz kojega bismo mogli utvrditi razliku između dvojine i množine.

Znatno su češći primjeri dvojine kojima se izriče dvojnost. Oni često stoje uz brojeve *dva*¹² ili *oba*: *nijedan se takov nima rediti bez dopušćenija svojego biskupa za 2 uzroka* 7; *da ne budet skup ili lakomac: za 2 uzroka* 19; *i vodil ju slovom i obrazom ot bluda na kriposti: za 2 uzroka* 10.¹³

U primjeru v *dvih stvarah* *udržiti se redovnički nauk* 4 dvojina je zamijenjena množinom.

Uz broj *oba* zabilježeni su alternantni oblici, tj. u jednom primjeru stoji predikat u dvojini: *zanje da bista oba vpala v prokletstvo* 17, a u drugom u množini: *ote oba v jamu* 2. Oba su primjera potvrđena u autorskom dijelu teksta: prvi u tumačenju 10. kreposti, a drugi u uvodnoj poslanici.

U tekstu je potvrđen i primjer sindetične dvojine s predikatom u dvojini: *Abraam i Lot strannoljubca bêhota* 13, a primjer je dio biblijskoga citata iz *Knjige postanka* 19, 1–6.¹⁴ *Abraam i Lot strannoljubca bêhota: sego radi dostojna bila*

¹² U tekstu je potvrđena i sintagma *dvi ženi* (*jest razdvojil plt svoju na dvi ženi* 9), no za nju nije moguće reći radi li se o dvojskom obliku koji bi dolazio od A dv. *dvě ženě*, pa je jat reflektiran u *i* ili je to oblik A mn. s nastavkom nepalatalne deklinacije *-i*. U tekstu nema potvrde za drugu imenicu ženskoga roda u A mn., ali su česti oblici G jd. koji su imali isti nastavak kao NAV mn., pa se oni mogu smatrati potvrdom: *vodi* 17, *veri* 19, *pokori* 4, *čistoti i tihosti* 11. Samo je u jednom primjeru nastavak *-e*: *pokore* 4, s time da se moglo raditi o kontinuantu *ř* i sklonidbi palatalnoga tipa. Stoga smatramo da se u sintagmi *dvi ženi* vjerojatnije radi o množinskom obliku.

¹³ Imenske sintagme s brojevima *dva* i *oba* i danas glase tako, pa su sigurno tako glasile i u govornom jeziku Kožičićeva doba, a iste su bile i u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. Stoga one nisu različnica između hrvatskoga crkvenoslavenskog i govorne čakavštine i u tom su smislu ovdje irelevantne.

¹⁴ Ovaj dio *Knjige postanka* nije zabilježen u Kožičićevu *Misalu hruackom* (2015: 707).

sut prijati anjele v svoj dom 13. Zanimljiva je hibridna konstrukcija *bila sut* u drugom dijelu te rečenice, u kojoj *l*-particip dolazi u dvojini, a glagol *biti* u množini. I u drugim primjerima s dvama subjektima povezanim veznikom *i* najčešće dolazi predikat u množini: *da na blizu sut črevo i sramotna* 10; *ljubodejanije i vsaka nečistota da ne imenujet se va vas* 25. Prvi je primjer dio 44. razbora, dok je drugi iz *Poslanice Efežanima* 5, 3–5. U potonjem se primjeru radi o sindetičnoj dvojini, ali dvaju apstraktnih pojmova (*ljubodejanije* i *nečistota*, koju ustos. Kožičić Benja u *Misalu* (40r a) tumači i riječju *lakomost*), što može djelovati na percepciju, pa onda i na izražavanje, dvojnosti.

4. Rasprava

Provedena je analiza pokazala da je u *Psaltiru* dvojina kao gramatička kategorija broja izvrsno očuvana. Česte su potvrde parne dvojine koja se izražava morfološkim sredstvima, a samo je jedan primjer sindetičke dvojine. Zamjena dvojniskoga oblika množinskim potvrđena je samo u jednom primjeru. Na sintaktičkoj razini, odnosno u odnosu sročnosti unutar zamjeničko-imenskih sintagmi ili prema glagolskom obliku, dvojina je sustavno očuvana.

I u *Knjižcama krsta* dvojina je očuvana gotovo sustavno, i kao morfološka i kao sintaktička kategorija. Iznimke su rijetke osim u ličnih zamjenica koje su sustavno zamijenjene množinskim oblicima. Nisu utvrđene nikakve razlike u zastupljenosti dvojniskih oblika u integralnom tekstu rituala i u rubrikama. Š. Kožičić Benja osobno je preveo ovaj ritual s latinskoga predloška, pa gotovo sustavna uporaba dvojine nedvojbeno upućuje na to da je ta kategorija dio njegove koncepcije i da stilsku razvedenost latinskoga jezika pri prevođenju zadržava uporabom jezičnih elemenata višega stila preuzetih iz hrvatskoga crkvenoslavenskog, a dvojina je uočljiva takva oznaka. Isto je utvrđeno i za jezik *Misala* (Ceković i Eterović 2015: 146), u kojem se dvojina zadržava u biblijskim čitanjima koje je Š. Kožičić Benje uskladio s Vulgatom i kojih nema u ostalim trima mislima (*Prvotisku*, *Senjskom misalu* i *Misalu Pavla Modrušanina*).

Analiza jezika *Od bitija redovničkoga knjižica* pokazala je drukčije rezultate. U tom su djelu, uz potvrđene oblike dvojine, brojniji oni u kojima je zamijenjena množinom, s time da se to češće potvrđuje sintaktičkim parametrima, tj.

sročnošću s glagolskim oblikom. Realizacija dvojine ili množine ne ovisi o tipu teksta jer se dvojniski oblici potvrđuju i u autorskim dijelovima teksta i u kompiliranim dijelovima, jednako kao i množinski. Znatno je bolje očuvana vezana dvojina. Tekst *Od bitija redovničkoga knjižica* ulazi, u širem smislu te riječi, u skupinu crkvenopravnih tekstova, oslanjajući se najvećma na latinske dekretale, a namijenjen je vikaru i svećenstvu vinodolske župe za internu uporabu. Budući da se radi o tekstu uže recepcije i praktične naravi, ne zahtijeva se visoka jezična stilizacija (kao u tekstova liturgijskoga tipa), pa se oblici dvojine češće zamjenjuju množinskima sukladno stanju u onodobnoj čakavštini i ostalim pravnim tekstovima. Osim u uporabi dvojine taj je stav razvidan i iz potvrda dočelnoga -ga u G jd m. i s. r. pridjeva i zamjenica, nastavka -m u prezentu 1. l. jd. te iz čakavskih leksema (Holjevac 2012).

Š. Kožičić Benja zasigurno je osobno preveo *Knjižice krsta* s latinskoga predloška, a vrlo vjerojatno i *Od bitija redovničkoga knjižice*. Pri prijevodu je samostalno i svjesno odlučivao o jeziku na koji se prevodi. Kako je u *Knjižicama krsta* gotovo sustavno zadržao dvojину kao kategoriju, a u istoj godini objavljenim *Od bitija redovničkoga knjižicama* često je zamjenjuje množinskim oblicima, čak i u dijelovima teksta preuzetim iz Biblije, moguće je da se i latinski predlošci za tekstove stilski¹⁵ razlikuju i da se u prijevodima nastojalo zadržati tu razliku te je istaknuti upravo dvojinom kao stilski markiranom značajkom.

5. Zaključak

Analiza provedena na ovom korpusu i dopunjena spoznajama iz podataka objavljenih u literaturi o jeziku *Misala* potvrđuje da stupanj očuvanosti dvojine u Kožičićevim djelima ovisi o tipu teksta te da je ona znatno bolje očuvana u liturgijskim tekstovima šire namjene i uzvišenijega stila (*Psaltir*, *Knjižice krsta*, *Misal hruacki*), dok je u neliturgijskim, tj. u knjizi crkvenopravnoga sadržaja *Od bitija redovničkoga knjižice* češće zamijenjena množinom. Š. Kožičić Benja dvojину je vjerojatno percipirao kao svojevrsnu diskriminantu među hrvatskim crkve-

¹⁵ Ovu bi tezu bilo lako dokazati kada bismo znali koji su to predlošci. No te nam činjenice nažalost nisu poznate, a vjerojatno se radi o većem broju predložaka koje je kompilirao (osobito se to odnosi na tekstualno heterogen sadržaj *Od bitija redovničkoga knjižica*).

noslavenskim jezikom kao jezikom višega i čakavštinom kao jezikom nižega registra i koristio je kao stilski markantnu značajku. Ovisnost odabira jezičnoga tipa o tematici djela u hrvatskom srednjovjekovlju i ranom novovjekovlju dobro je poznata i ovjerena u brojnim tekstovima.¹⁶

Rezultati ovoga istraživanja opovrgavaju tezu o tome da se jezik Kožičićevih liturgijskih i neliturgijskih djela ne razlikuje, ili makar ne znatno, postavljenu u dosadašnjim istraživanjima. Ipak, u konačnom zaključku valja biti oprezan jer je ovdje istražen samo jedan jezični segment – dvojina, i moguće je da će istraživanja drugih značajki pokazati drugačije rezultate. Ono što ostaje otvorenim je pitanje je li polarizacija jezičnoga odabira prema tipu teksta naslijeđena iz starije filološke prakse pa je tek površno slijedi ili se možda radi o tome da se latinski izvori analiziranih djela stilski razlikuju, pa je Šimun Kožičić Benja kao izvrstan latinist u svojim prijevodima želio zadržati stilsku razinu izvornika. No, za rješenje toga pitanja bit će potrebna dodatna istraživanja.

Izvori:

KOŽIČIĆ, ŠIMUN. 1984. *Knjižice krsta*. Pretisak izdanja iz 1531. Prir. Nazor, Anica. Cankarjeva založba. Ljubljana – Zagreb.

KOŽIČIĆ BENJA, ŠIMUN. 2015. *Misal hruacki*. Pretisak izdanja iz 1531. Ur. Žagar, Mateo. Prir. Ceković, Blanka; Eterović, Ivana; Kuštović, Tanja; Žagar, Mateo. Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb – Sveučilišna knjižnica Rijeka. Zagreb – Rijeka.

KOŽIČIĆ, ŠIMUN. 2009. *Od bitija redovničkoga knjižice*. Pretisak izdanja iz 1531. Prir. Nazor, Anica. Državni arhiv u Rijeci – Družba Braća hrvatskoga zmaja, stol riječkobakarski. Rijeka.

KOŽIČIĆ, ŠIMUN. 1976. *Psaltir*. Pretisak izdanja iz 1530. Ur. Turčinović, Josip. Prir. Nazor, Anica. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

Literatura:

BELIĆ, ALEKSANDAR. 1932. *O dvojnini u slovenskim jezicima*. Srpska kraljevska akademija, Beograd. (ćir.)

¹⁶ Primjerice u istiscima iz senjske glagoljske tiskare. Jezik *Misala* kao temeljne liturgijske knjige hrvatski je crkvenoslavenski s brojnim potvrdama dvojine, dok je u *Korizmenjaku*, kao zbirci korizmenih propovijedi, ona gotovo sustavno zamijenjena množinom (Kuzmić 2007a: 300).

- BENVIN, ANTON. 1984. Zamisao liturgijskog jezika u Šimuna Kožičića. *Slovo* 34. 203–218.
- BOGOVIĆ, MILE. 2001. Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 7/11. 21–32.
- BOGOVIĆ, MILE. 2015. *Vinodol i njegova crkva od Vinodolskoga zakona do naših dana*. Riječka nadbiskupija. Rijeka.
- CEKOVIĆ, BLANKA. 2015. Imenice u *Misalu hruackome* Šimuna Kožičića Benje. *Jezik Misala hruackoga*. Ur. Žagar, Mateo. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 59–80.
- CEKOVIĆ, BLANKA; ETEROVIĆ, IVANA. 2015. Dvojina u *Misalu hruackome* Šimuna Kožičića Benje. *Jezik Misala hruackoga*. Ur. Žagar, Mateo. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 133–146.
- CEKOVIĆ, BLANKA; SANKOVIĆ, IVANA; ŽAGAR, MATEO. 2015. Jezik *Misala hruackoga* Šimuna Kožičića Benje: glagolski oblici. *Jezik Misala hruackoga*. Ur. Žagar, Mateo. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 101–132.
- DAMJANOVIĆ, STJEPAN. 2008. *Jezik hrvatskih glagoljaša*. Matica hrvatska. Zagreb.
- EKL, VANDA. 1971. Kožičić: Odbiti redovničkoga knjižice. *Slovo* 21. 223–226.
- ETEROVIĆ, IVANA. 2014. Dativ apsolutni u *Misalu hruackom* Šimuna Kožičića Benje. *Riječki filološki dani* 9. Ur. Stolac, Diana. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 357–365.
- ETEROVIĆ, IVANA; VELA, JOZO. 2015a. Sintaktičke funkcije participa u *Misalu hruackome* Šimuna Kožičića Benje. *Jezik Misala hruackoga*. Ur. Žagar, Mateo. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 151–170.
- ETEROVIĆ, IVANA; VELA, JOZO. 2015b. Iz sintakse Kožičićeva *Misala hruackoga*. Jezik Misala hruackoga. Ur. Žagar, Mateo. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 171–196.
- HČJ = Gadžijeva, Sofija; Kovačević, Ana; Mihaljević, Milan; Požar, Sandra; Reinhart, Johannes; Šimić, Marinka; Vince, Jasna. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Prir. Mihaljević, Milan. Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut. Zagreb.
- HOLJEVAC, SANJA. 2012. Prilog analizi jezika Kožičićevih glagoljskih knjiga: *Od bitija redovničkoga knjižice*. *Fluminensia* 1. 185–199.
- HOLJEVAC, SANJA; ZUBČIĆ, SANJA. Jezik Kožičićeva *Psaltira* i protestantske *Table za dicu* u kontekstu hrvatske književnojezične koncepcije 16. stoljeća. *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Jezik hrvatskih protestantskih izdanja u kontekstu hrvatskih i europskih književnojezičnih koncepcija XVI. stoljeća održana 20. rujna 2019.* (u tisku).
- Jeruzalemska Biblija s komentarima*. 1996. Ur. Rebić, Adalbert; Fućak, Jerko; Duda, Bonaventura. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
- KUZMIĆ, BORIS. 2006. *Odnos između dvojine i množine u predstandardnom razdoblju*

- hrvatskoga jezika*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 310 str.
- KUZMIĆ, BORIS. 2007a. O dvojini u *Senjskom korizmenjaku* (1508.). *Slovo* 56–57. 287–302.
- KUZMIĆ, BORIS. 2007b. Slobodna (parna) dvojina u čakavskim pravnim tekstovima od 14. do 18. st. *Čakavska rič* 1. 55–83.
- KUZMIĆ, BORIS; KUZMIĆ, MARTINA. 2015. *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- KUZMIĆ, BORIS; ŠIMUDVARAC, MARIO. 2015. Vezana dvojina u čakavskim pravnim tekstovima od 13. do 18. stoljeća. *Croatica et Slavica Iadertina* 11. 37–55.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja*. 2. *Morfologija*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine. Zagreb – Rijeka – Čavle.
- MIHALJEVIĆ, MILAN. 2011. Der Dual im Kroatisch-Kirchenslavischen. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 57. 131–138.
- NAZOR, ANICA. 1964. Kožičićev bukvar. *Slovo* 14. 121–128.
- NAZOR, ANICA. 1976. Kožičićev Bukvar. U: Kožičić, Šimun. *Psaltir* (pretisak) Ur. Turčinović, Josip. Prir. Nazor, Anica. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
- NAZOR, ANICA. 1984. Knjižice krsta – transkripcija, komentar, rječnik. U: Kožičić, Šimun. *Knjižice Krsta* (pretisak). Prir. Nazor, Anica. Cankarjeva založba. Ljubljana – Zagreb.
- NAZOR, ANICA. 2009. Uvod. Transkripcija. U: Kožičić, Šimun. *Od bitija redovničkoga knjižice* (pretisak). Prir. Nazor, Anica. Državni arhiv u Rijeci – Družba Braća hrvatskoga zmaja, stol riječko-bakarski. Rijeka.
- RUNJE, PETAR. 2003. *Školovanje glagoljaša*. Matica hrvatska Ogulin. Ogulin.
- STANKOVIĆ ABRAMOVIĆ, MARIJA. 2002. *Šimun Kožičić Benja – hrvatski književnik*. Adamić. Rijeka.
- ŠAFARIK, PAVEL JOZEF. 1865. *Geschichte der südslavischen Literatur I*. Prag.
- TANDARIĆ, JOSIP. 1980. Hrvatskoglagojski ritual. *Slovo* 30. 17–87.
- TOMAŠIĆ, TANJA. 2001. Jezikoslovni stavovi i jezična praksa Šimuna Kožičića Benje. *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I*. Ur. Sesar, Dubravka; Vidović Bolt, Ivana. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. 275–282.
- TUTSCHKE, GÜNTHER. 1983. *Die glagolitische druckerei von Rijeka und ihr historiographisches werk* Knjižice od žitišć rimskih arhierčev i cesarov. Verlag Otto Sagner. München.
- VINCE, JASNA. 2002. Zakonitosti uporabe distributivne jednine i dvojine. *Riječki filološki dani 4*. Ur. Stolac, Diana. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 541–546.

VINCE, JASNA. 2010. Distributivnost i gramatički broj u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. *Knjige poštujući, knjigama poštovan: Zbornik Josipu Bratuliću o 70. rođendanu*. Ur. Dukić, Davor; Žagar, Mateo. Matica hrvatska. Zagreb. 137–148.

ŽAGAR, MATEO. 2012. Zadaci i perspektive istraživanja jezika glagoljskih tiskanih izdanja Šimuna Kožičića Benje (uz pripremanje kritičkog izdanja *Misala hruackoga*). *Fluminensia* 1. 111–123.

ŽOLOBOV, OLEG F.; KRYS'KO, VADIM B. 2001. *Istoričeskaja grammatika drevnerusskogo jazyka: Dvojstvennoe čislo*. Azbukovnik. Moskva. (ćir.)

The Dual in *Psaltir* (1530), *Knjižice krsta* (1531) and *Od bitija redovničkoga knjižice* (1531) by Šimun Kožičić Benja

Abstract

The paper analyses the status of the dual as a morphological category in three editions of the Glagolitic printing press of Šimun Kožičić Benja: *Psaltir (the Psalterium)*, *Knjižice krsta (Books of the Cross)* and *Od bitija redovničkoga knjižice (Books on the Life of Priests)*. The dual is observed as a morphological and syntactic phenomenon, that is both its morphological features and agreement with adjectives, pronouns, and verbs are analyzed. The present analysis aims to uncover potential differences in the representation of the dual as an important and powerful stylistic device in Kožičić's liturgical and non-liturgical works and thus point to conclusions about his overall literary and linguistic conception. Considering the polarisation of the language of Croatian Glagolitic texts with respect to their type and content, different textual patterns will be taken into consideration.

ključne riječi: Šimun Kožičić Benja, *Psaltir*, *Knjižice krsta*, *Od bitija redovničkoga knjižice*, dvojina

Keywords: Šimun Kožičić Benja, *Psaltir*, *Knjižice krsta*, *Od bitija redovničkoga knjižice*, dual

